

NIEPODLEGŁOŚĆ I PAMIĘĆ

2025, nr 2 (90)

Patrycja Sieląg

Akademia Finansów i Biznesu „Vistula”

**Z jędrzejowskiej wsi do ław sejmowych w Warszawie.
Pamiętnik Andrzeja Walerona**

W 2025 roku, nakładem Instytutu Myśli Politycznej im. Gabriela Narutowicza i Instytutu Wydawniczego Książka i Prasa, ukazało się pierwsze wydanie *Pamiętnika* Andrzeja Walerona, ważnego działacza ruchu ludowego. Wspomnienia stanowią nie tylko osobistą opowieść autora, ale także szeroką panoramę przemian społeczno-politycznych, które miały miejsce na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX wieku. Waleron, przez dekady świadek i uczestnik kluczowych wydarzeń, zabiera czytelnika w podróż przez swoją młodość na kieleckiej wsi, czasy zaborów, a także skomplikowaną drogę polityczną, która prowadziła go przez parlament II Rzeczypospolitej, dyktaturę sanacyjną oraz realia PRL.

Waleron był najaktywniejszym działaczem politycznym i społecznym na terenie powiatu jędrzejowskiego w okresie II RP. Urodził się 16 października 1882 roku w Sudole pod Jędrzejowem, w rodzinie chłopskiej. Po ukończeniu Państwowego Seminarium Nauczycielskiego w Jędrzejowie pracował w latach 1901–1916 jako nauczyciel w szkołach powszechnych w Chomentowie, Przelaju i Łysakowie. Jeszcze w okresie zaborów zaangażował się w działalność polityczną. Początkowo był członkiem PPS, następnie związał się z „Zaraniem” Maksymiliana Malinowskiego. W trakcie I wojny światowej należał do PSL „Wyzwolenie”. Był twórcą Polskiej Organizacji Wojskowej w powiecie jędrzejowskim. Zainicjował także Związek Kółek Rolniczych oraz Hurtownię Rolniczo-Handlową. Pełnił w listopadzie 1918 roku funkcję komisarza ludowego w powiecie jędrzejowskim z nominacji Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki

Polskiej Ignacego Daszyńskiego, utworzonego przez socjalistów, lewicowych ludowców i zwolenników Józefa Piłsudskiego.

W trakcie II RP Waleron był, w latach 1919–1935, posłem na Sejm RP z ramienia PSL „Wyzwolenie”, Stronnictwa Chłopskiego i Stronnictwa Ludowego. Znany był z radykalnych lewicowych poglądów, krytyki hierarchii Kościoła katolickiego. W latach 1926–1929 piastował funkcję prezesa Zarządu Głównego, a następnie do 1931 roku prezesa Rady Naczelnej Stronnictwa Chłopskiego. Ugrupowanie kierowane przez Walerona, Jana Dąbskiego i Stanisława Wronę stanowiło, obok PSL „Wyzwolenie” i PSL „Piast”, kluczową siłę ruchu chłopskiego, w życiu politycznym podkreślając potrzebę realizacji „klasowej polityki chłopskiej”. Waleron był czynnym publicystą „Gazety Chłopskiej” i „Zielonego Sztandaru”. W powstałym w 1931 roku SL objął funkcję wiceprezesa, a następnie prezesa Rady Naczelnej (1933–1935). W 1935 roku odszedł z SL wraz z grupą 17 parlamentarzystów, protestując w ten sposób przeciwko uchwale nadzwyczajnego kongresu partii, ogłaszającej bojkot wyborów do Sejmu. Następnie zbliżył się do obozu sanacyjnego, podejmując nieudaną próbę reaktywacji Sch, tzw. „kadzichłopów”.

Okres wojny i okupacji Waleron spędził w Warszawie. W nowej rzeczywistości powojennej był działaczem prokomunistycznego SL, a następnie od 1949 roku działał w ZSL. W latach 1947–1952 był posłem na Sejm Ustawodawczy, pełnił krótko funkcję redaktora naczelnego „Zielonego Sztandaru”. Zmarł w Warszawie 2 lutego 1969 roku.

Pamiętnik Walerona to nie tylko historia jednostki, lecz także historia całej Polski – szczególnie jej mieszkańców powiatu jędrzejowskiego. Zawiera bardzo wiele ciekawych i ważnych informacji, zarówno o proveniencji lokalnej, jak i ogólnopolskiej. Autor, wychowany wśród chłopów, ukazuje trudne warunki ich życia, dążenie do emancypacji oraz rozwój ruchu ludowego, który stał się jednym z filarów polskiej polityki. Pokazuje także etos pracy, który cechował ówczesne pokolenie wsi polskiej, dążące do samodzielności ekonomicznej i politycznej, a tym samym awansu społecznego. Środkiem walki o emancypację były przede wszystkim edukacja i samokształcenie.

Tekst Walerona jest też znakiem czasów Polski Ludowej. Przygotowując go w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, były poseł najpewniej liczył na druk książki. Nie byłoby to możliwe bez odpowiednich sformułowań, akceptowanych i wymaganych w ówczesnym systemie

komunistycznym. Niestety, materiał Walerona zawiera liczne konfabulacje, szczególnie w sprawie jego współpracy z sanacją po 1935 roku. Skonfliktowany z Wincentym Witosem czy Maciejem Ratajem, poddawał ich często przesadnej krytyce, niepotwierdzonej dokumentacyjnie.

Wartość książki podnosi redakcja naukowa dr. Mateusza Ratyńskiego, kierownika Działu Naukowo-Badawczego Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego. Bogaty biograficzny wstęp i opracowanie pozwala czytelnikowi lepiej zrozumieć tło wydarzeń i losów Walerona. Ponadto dr Ratyński opatrzył pamiętnik licznymi przypisami. Pojawiające się w tekście postaci, nazwy instytucji, ugrupowań politycznych, czasopism zostały szczegółowo omówione. Wyjaśniono każdą konfabulację autora, w celu niepowielania przekłamań. Tekst uzupełniono też o przypisy bibliograficzne, precyzujące źródła cytatów, przeważnie pochodzących z prasy czy posiedzeń sejmku.

Pamiętnik Andrzeja Walerona to obowiązkowa lektura dla każdego, kto interesuje się historią Polski XX wieku, szczególnie w kontekście ruchu ludowego, regionalizmu oraz burzliwych lat II Rzeczypospolitej. Autor, jako postać niezwykle barwna i charyzmatyczna, oferuje czytelnikowi nieoceniony wgląd w życie polityczne tamtej epoki. Jego wspomnienia to doskonała okazja, by spojrzeć na historię Polski z perspektywy osoby, która była nie tylko świadkiem, ale także czynnym uczestnikiem przemian.

Patrycja Sieląg

Andrzej Waleron, *Pamiętnik*, wstęp i oprac. M. Ratyński, Instytut Myśli Politycznej im. Gabriela Narutowicza, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2025, ss. 486.